

Juryrapport

LIRA SCENARIOPRIJS 2013

De jury voor de Lira Scenarioprijs 2013 had als opdracht de drie beste scenario's te nomineren in de categorie 'historisch drama', uitgezonden in de periode 2009 tot en met 2012; om daaruit dan weer een winnaar aan te wijzen. Voor een volledig overzicht werden alle publieke en commerciële omroepen door Lira gevraagd hun producties in dat genre te noemen. Het resultaat was een zeer incomplete lijst die door Lira en de jury door eigen onderzoek aangevuld moest worden. Een gang van zaken die desinteresse van sommige omroepen verraadt – niet alleen ten aanzien van de belangrijkste scenarioprijs voor tv-drama, maar, belangrijker, jegens hun scenaristen, zonder wie goed tv-drama ondenkbaar is. Meer dan speelfilm is tv-drama immers 'a writers medium'. Dat inzicht is in Nederland, waar scenario lang sluitpost was, laat doorgebroken en kennelijk nog niet overall volledig ingedaald. Dat de commerciële televisie maar één productie voordroeg, die zelfs met de beste wil niet tot de categorie 'historisch drama' gerekend kon worden, tekent een andere vorm van armoede.

De lichte ergernis die de jury hierover voelde, viel in het niet bij het plezier dat zij beleefde aan het zien en herzien van producties die wel binnen het genre vielen, aan het lezen van onderliggende scenario's en aan het debat dat leidde tot nominaties en winnaar. De kwaliteit van wat wij zagen en lazen was van redelijk tot uitstekend en daarmee bleek de categorie 'historisch drama' een afspiegeling van Nederlands tv-drama in het algemeen: er is vooral de laatste twee decennia sprake van zowel toegenomen kwantiteit als gestegen kwaliteit. Ook voordien werd soms uitstekend drama gemaakt, maar de basis is breder en de continuïteit sterker geworden. Daarmee spiegelen we op bescheiden schaal een mondiale ontwikkeling.

Het overlijden van James Gandolfini, beter bekend als Tony Soprano, leidde naast indrukwekkende In Memoriams tot beschouwingen over de bloei van televisiedrama, dat niet alleen uit de schaduw van de speelfilm is gekomen, maar die steeds vaker overvleugelt in publieksbereik en kwaliteit. Een van de juryleden stelde vast dat ook in Nederland in televisiefictie vaak interessantere dingen gebeuren dan in de bioscoopzaal. Uitgerekend zijn CV maakt die opmerking onverdacht. Drama floreert.

Het zou naïef zijn het bij die constatering te laten. De economische crisis raakt ook de culturele sector en de omroepen. Op het snijvlak van die twee ligt televisiedrama. De publieke omroep mag die tak van kunst in het klimaat van bezuinigingen tot speerpunt uitgeroepen hebben, onduidelijk blijft wat dat kwantitatief en kwalitatief in zal houden. Dat diezelfde NPO op de aankondiging van opheffing van het Mediafonds Culturele Omroepproducties prompt reageerde door te zeggen dat ze de taken van dat fonds over zou nemen is weinig geruststellend. Dat fonds is immers juist opgericht omdat de Publieke Omroep haar taken op het gebied van culturele programmering ernstig verwaarloosde. Terwijl onduidelijk blijft waarom en hoe de NPO die ambitie in een tijd van drastische bezuiniging wel zou willen en vooral kunnen waarmaken. Met het verdwijnen van het Mediafonds gaan een gedegen structuur en een grote hoeveelheid expertise verloren. Dat tv-drama uitgroeide tot een volwassen kunst- en communicatievorm is mede te danken aan dit fonds dat stimuleert, schoolt en systematisch

evalueert; en dat naast bewezen talent jonge en beginnende makers kansen geeft, daarmee zorgend voor continuïteit. Waarbij het belang van scenario altijd centraal heeft gestaan – zowel inhoudelijk als materieel in de zin van fatsoenlijke honorering. Bovendien gaat dat fonds bij het beoordelen van subsidieverzoeken niet uit van het belang van omroep of zender, maar beslist het op basis van kwaliteit, geadviseerd door onafhankelijke deskundigen. Met de opheffing van het Mediafonds dreigt een belangrijk deel van het fundament onder kwaliteitsdrama weg te vallen.

“Komt vrienden, niet deze tonen” dichtte Schiller in zijn *Ode an die Freude* en we zingen het hem op Beethovens tonen na. We zijn immers bijeen om kwaliteit te bejubelen en bekronen. Historisch drama dus. Dat kan wat alle drama kan, mits goed gemaakt: boeien, amuseren, aan het denken zetten, inzicht geven, confronteren. Omdat het in het verleden speelt en/of over het verleden gaat kan het zowel duidelijk maken hoe anders mensen vroeger dachten en deden (“past is a foreign country: they do things differently there”) als juist het universeel menselijke, ongeacht tijd en plaats, benadrukken. Het kan zowel breuken tussen perioden als continuïteit illustreren. Het kan via de omweg van het verleden inzicht in huidige problematiek en samenleving verschaffen. De luide roep om drama op de huid van de tijd is legitiem, maar het zou te betreuren zijn als het verleden verwaarloosd werd. Zoals een mens niet te begrijpen is zonder haar of zijn geschiedenis, zo zijn landen, samenlevingen, culturen dat evenmin. Drama kan de kracht hebben een cultuur en een tijd niet alleen te doen kennen en begrijpen (zoals een goed boek of een goede documentaire dat kan), maar die ook voelbaar te maken. Dat historisch drama minder wordt gemaakt dan de jury zou willen had lange tijd vooral te maken met desinteresse in het verleden. Desinteresse zowel in de samenleving als bij de televisie, met de Tweede Wereldoorlog als bijna enige uitzondering. Dat is veranderd, gezien bijvoorbeeld de succesvolle reeks ‘Andere Tijden’ en series over slavernij en de Gouden Eeuw. Maar een ander obstakel was en is dat het een relatief kostbaar genre is. In dat opzicht zal de situatie dus alleen maar verslechteren.

Wat valt er onder het begrip ‘historisch drama’? De jury heeft met die vraag geworsteld. Drama gebaseerd op historische personages en gebeurtenissen lijkt er duidelijk binnen te vallen. Waarbij zich meteen een andere vraag voordoet: welke vrijheid heeft de scenarist om het geraamte van vaststaande feiten van vlees en bloed te voorzien? Maximale, zeggen de rekkelijken, want het gaat erom boeiend drama te maken, niet om wetenschappelijk verantwoord te reconstrueren. In die visie mag ook best gesleuteld worden aan het geraamte zelf: wat ribben samenvoegen, een bocheltje erbij. Preciezen onder makers en kijkers zijn daar huiverig voor of zelfs kwaad over. Wie in drama over D-Day een jeep het verkeerde ventiel meegeeft; wie een 17^e eeuwse dienstbode een lint teveel laat dragen kan op hoon van specialisten rekenen die prompt de hele productie naar het vuilnisvat van de geschiedenis verwijzen. Tussen die uitersten bewegen makers zich. Waarbij de rekkelijken radicale standpunten in kunnen nemen: ‘geschiedenis is liegen’. Of, als het contemporain geschieddrama betreft: ‘de enige grens is laster’. Andere complicatie is dat soms feitelijk correct drama de geest van tijd en plaats niet weet over te brengen en/of de kijker niet weet te raken, terwijl drama vol dichterlijke vrijheid dat soms wel kan.

Hoe zit het met drama dat in het verleden speelt maar gaat over volledig fictieve personages? De jury besloot om onderscheid te maken tussen drama waarin het verleden niet meer dan decorstuk of attribuut is om verhalen of verhaaltjes over personages te vertellen; en drama waarin personages een tijdgeest belichamen, waarbij ze zowel product van die tijd en mentaliteit kunnen zijn alsmede vormgevers van verandering. Ook daarin is de grens diffuus (vallen de tweede en derde reeks van *Het Schaep met de 5 Poten* onder categorie één of twee?), maar makers en belangstellenden zullen het met de keuzes van de jury moeten doen: *Het Schaep* viel af. Terwijl *Moeder, ik wil bij de revue* wel meedong.

Andere vraag is waar de grens ligt tussen eigentijds en historisch drama. Val van de Muur; 2000; 11-9; Rutte I of II? Daarin heeft de jury een ruim criterium gehanteerd. Ook als thematiek gaat over recente geschiedenis die bepaald niet afgerond is, telt het mee als het een beeld geeft van een episode uit die doorlopende geschiedenis (te denken valt aan drama over het koningshuis of de Colombiaanse FARC).

Om tot nominaties en prijswinnaar te komen kon de jury kiezen uit twintig producties. Qua periode lopend van de 8^e eeuw (Bonifatius) tot de 21^e (Tanja Nijmeijer). Qua format van grote dramatische serie (*De Troon* over de 19^e-eeuwse koningen Willem) tot korte komische sketches voor kinderen (*Welkom in de Gouden Eeuw*). Van reconstructie met volop gebruik van documentair archiefmateriaal (*Nederland valt aan* over de zogeheten Politionele Actie in Indonesië) tot pure fictie over maar al te reële aanwezigheid van Nederlandse militairen in Afghanistan (*Stella's oorlog* en *Met donker thuis*). Drama over een groot 17^eeeuws kunstenaar (Rembrandt), over 20^eeeuws trauma (de kaping bij De Punt) en over het koningshuis. Alle machtig veel drama over het koningshuis. Het aantal Wilhelmina's, Juliana's, Bernhards, Beatrixen, Clausen, Willem Alexanders en Maxima's dat de jury voorbij zag komen was overweldigend. En dat dan ook nog vaak in twee- of drievoud: de jonge Beatrix, de middelbare Juliana, de bejaarde Bernhard. En dan mocht die andere Hollandse koningin, Annie MG, niet eens meedingen omdat de serie over haar leven de Lira Scenarioprijs al eens gewonnen had.

Maar zonder dollen, hoe goed sommig koningsdrama ook is, de jury vraagt zich af of die obsessie met het koningshuis niet wat teveel eer is en of die niet ten koste gaat van andere historische thematiek die de aandacht minstens zozeer verdient. Dat in *De Troon* veel minder bekende Oranje-materie aan de orde kwam, die uit de 19^e eeuw, vond de jury trouwens interessant. Tenslotte betreurt de jury het dat de hybride vorm waarin drama en documentaire vermengd worden en die bijvoorbeeld in Duitsland tot prachtige resultaten heeft geleid als *Die Manns, ein Jahrhundertroman* van Heinrich Breloer en Horst Königstein, in Nederland zo weinig wordt gemaakt. Juist voor het genre 'historisch drama' werkt die vorm maximaal.

Uiteindelijk kwam de jury in grote eensgezindheid tot drie nominaties. In alfabetische volgorde:

Den Uyl en de affaire Lockheed van Ger Beukenkamp en Hans Hylkema voor de VARA.

Eileen van Alma Popeyus en Hein Schütz voor de VPRO.

Moeder, ik wil bij de revue van Paula van der Oest en Maarten Lebens voor Omroep Max.

Den Uyl en de affaire Lockheed

Een geslaagde dans op het dunne koord tussen feit en fictie. De thematiek blijft historisch interessant omdat zeer veel op het spel stond: zowel het voortbestaan van de monarchie als de geloofwaardigheid van de rechtsstaat; plus het politieke lot van kabinet, minister-president en tot op zekere hoogte dat van de sociaaldemocratie. Knap hoe een tijdperk is getekend en hoe de bekende dramatis personae tot mensen van vlees en bloed zijn gemaakt, middels geloofwaardige situaties en dialogen. Knap ook de mix van ernst, spanning (ondanks vaststaande afloop) en humor. Daar waar de verbeelding van de scenaristen van feitelijke gebeurtenissen afwijkt geeft dat wel degelijk inzicht in aard en karakter van betrokkenen. Dat de kinderen Den Uyl na de preview verklaarden dat het niet klopte maar wel waar was, is tekenend.

Eileen

Eileen laat een wereld zien waar maar weinigen zich in herkennen, maar die er wel degelijk is: de wereld van jongeren die geraakt worden door onrecht en die het in hun verontwaardiging niet bij woorden laten, maar er iets aan willen doen – waarbij ze dan op of over de grens van het toelaatbare komen. Dat verhaal vertellen op een manier waardoor de kijker oog krijgt voor wat zich afspeelt in hoofd, hart en wereld van de hoofdrolspeelster, dat is knap. Net als de manier waarop geloofwaardig wordt gemaakt hoe een idealistische jonge vrouw stap voor stap belandt in een gesloten organisatie en daarbij steeds opnieuw voor gewetensvragen komt te staan. De vertelling is niet louter chronologisch maar kent toch een sterke spanningsopbouw. *Eileen* rechtvaardigt niet, maar verklaart veel, ook voor de kijker die de keuzes van de hoofdpersoon verwerpt.

Moeder, ik wil bij de revue

Deze muzikale serie schetst verrassend knap tot in details de wereld van de jaren '50 en '60. Zowel de materiële, in de vorm van kleding, huisinrichting en klassenverschillen, als de culturele, in familielevens, normen, waarden, gedrag, gevoelens en hoe die werden geuit. De spanning in de serie zit niet alleen in de lotgevallen van hoofdpersonen maar ook in de veranderende sociaal-economische en culturele context waarbinnen die plaatsvinden. Knap is de combinatie van maximale toegankelijkheid voor groot publiek, grenzend aan volkstoneel, en gelaagdheid die ook in het script zit. De liedjes zijn veel meer dan vrolijke intermezzi. Ze roepen niet alleen emotioneel de sfeer van die verleden tijd op, hun teksten zijn steeds ook inhoudelijk verweven in de verhaallijn.

Ten slotte: de winnaars slaagden erin op een fundament van bekende historische personages en gebeurtenissen knap geconstrueerde, overtuigende, meeslepende, geestige en soms roerende fictie te maken die naar de geest historisch geloofwaardig blijft én nog actuele betekenis heeft. Het winnende script is *Den Uyl en de affaire Lockheed* van Ger Beukenkamp en Hans Hylkema.